

UDK 27-32-247.7
Primljeno: 11. 1. 2015.
Prihvaćeno: 17. 6. 2015.
Izvorni znanstveni rad

LK 4,16-30 – MESIJANSKI TEKST ILI NE?

Darko TOMAŠEVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu
Josipa Stadlera 5, BIH – 71 000 Sarajevo
darko.tomasevic@gmail.com

Sažetak

Po svojem sadržaju i strukturi Lk 4,16-30 bi se mogao svrstati u razne kategorije: od kraljevsko-davidovskog, proročko-mojsijevskog do mesijanskog teksta. Svaka od tih kategorija ima svoje utemeljene argumente. Međutim, na temelju analize Lukina teksta, to jest, posebno na temelju analiziranja riječi koje se koriste u odabranom Lukinu ulomku, on bi prije svega pripadao mesijanskim ulomcima.

Da se radi o mesijanskom tekstu pokazuje programatski značaj ulomka, zatim širi kontekst, a to je Lk 4,14-44. Citirajući proroka Iz 61,1-2, Luka je aludirao na Mesiju, posebno stoga što dva kumranska teksta povezuju Iz 61,1-2 s Mesijom. No, najjaču argumentativnu snagu da se radi o mesijanskom tekstu ima korištenje riječi *ἐχρισεν*, koja u Lukinu evanđelju ima kristološko značenje. Još nekoliko izričaja u Lk 4,16-30 ima kristoloških konotacija, to su riječi: *πρωτός* i *τυφλός*, *ἄφεις* i *δεκτός*, *σήμερον* i *πεπλήρωται*. Kad se pogledaju svi izričaji koje Luka koristi u 4,16-30, opravdano se može tvrditi da je to, iako se direktno ne koristi riječ Krist, jasan kristološki ulomak.

Ključne riječi: mesijanizam, prorok, Krist, kristološki, Luka.

Uvod

Tekst o kojem se ovdje govori (Lk 4,16-30) jest tekst ponuđen za raspravu o temi mesijanizma. Inače je termin »mesijanizam« poprilično kompleksan, budući da uključuje dosta ideja koje je teško jasno definirati i reći od kojih se točno sastavnica sastoji. Općenito izraz mesijanizam uključuje one ideje koje predstavljaju budući Izrael, tj. Izrael koji se može poistovjetiti s Božjim univerzalnim kraljevstvom, u kojem kralj, kao posrednik uspostave kraljevstva, igra važnu ulogu. Zatim, uključuje ideju eshatologije, ali ne isključivo kao vrijeme

kad će doći kraj svijeta Božjom intervencijom. Mesijanizam nije identičan ni s apokaliptikom gdje kraj svijeta dolazi kao katastrofa, iako neki oblici mesijanizma sadržavaju apokaliptičke elemente. Mesijanizam ujedno ne uključuje baš svaki put ni ideju budućeg kralja i osloboditelja. Sve to govori da je termin mesijanizam jako bremenit. Bez obzira na to, ovdje termin *mesija* uzimamo u njegovu najčešćem značenju, a to je spasitelj i otkupitelj (Krist u novozavjetnom okviru). Dakle, je li Lk 4,16-30 prikladan tekst za dotičnu temu mesijanizma? To jest, je li Lukin tekst uopće mesijanski?¹

1. Je li Lk 4,16-30 »mesijanski tekst«?

U koju vrstu tekstova bi se moglo uvrstiti Lukin ulomak? Lk 4,16-30 bi se moglo svrstati u kraljevsko-davidovske ulomke, ali i u proročko-mojsijevske.² Kojemu od njih pripada, nije lako zaključiti. Međutim, taj bi ulomak, prema mišljenju pojedinih bibličara, mogao biti i mesijanski.³

No, postavlja se opravdano pitanje, zašto bi ulomak bio mesijanski (kristološki) kad se Mesija (Krist) nigdje u ulomku direktno ne spominje? Na temelju takvog gledanja, ulomak bi bio više proročki, budući da se riječ »prorok« spominje nekoliko puta.⁴ Na prvi pogled, dobiva se dojam da se govori jedino o eshatološkom proroku u nemesijanskom smislu.⁵ Da se radi o prorokom

¹ Važno je istaknuti da se u ovom radu riječi »mesijanski« i »kristološki« koriste kao sinonimi i odnose se na Isusa Krista.

² Usp. Jean-Noël ALETTI, *L'Arte di raccontare Gesù Cristo*, Brescia, 1991., 40–53, 81–83, 93; David HILL, The Rejection at Nazareth (Luke IV 16-30), u: *New Testament*, 13 (1971.) 3, 169, 178–179; Bart J. KOET, »Today This Scripture Has Been Fulfilled in Your Ears«. Jesus' explanation of Scripture in Luke 4,16-30, u: *Five Studies on Interpretation of Scripture in Luke-Acts*, Leuven, 1989., 30–35; Jeffrey S. SIKER, »First to the Gentiles«: A Literary Analysis of Luke 4:16-30, u: *Journal of Biblical Studies*, 111 (1992.) 1, 74, 82–86, 89–90; Jerome KODELL, Luke's Gospel in a Nutshell (Lk 4:16-30), u: *Biblical Theology Bulletin*, 13 (1983.), 1, 17.

³ Usp. Robert L. BRAWLEY, *Luke-Acts and the Jews: Conflict, Apology, and Conciliation*, Atlanta, 1987., 12–13; Luke Timothy JOHNSON, *The Gospel of Luke*, Collegeville, 1991., 79, 81; Patrick D. MILLER, An Exposition of Luke 4:16-21, u: *Interpretation*, 29 (1975.) 4, 417–421; Michael PRIOR, Isaiah, Jesus and the Liberation of the Poor (Luke 4.16-30), u: *Scripture Bulletin*, 24 (1994.) 1, 40–41; Robert C. TANNEHILL, *The Narrative Unity of Luke-Acts. A Literary Interpretation: Vol. 1: The Gospel according to Luke*, Philadelphia, 1986., 63.

⁴ Rinaldo FABRIS, Lo Spirito Santo sul Messia (Lc 3,21,22; 4,1.14.16-20), u: *Parola spirito e vita*, 4 (1981.), 108–111, govori o Isusu kao Mesiji u proročkom kontekstu. S druge strane, Jack Dean KINGSBURY, Jesus as the »Prophet Messiah« in Luke's Gospel, u: *The Future of Christology*, Abraham J. MALHERBE – Wayne A. MEEKS (ur.), Minneapolis, 1993., 31–34 tvrdi da se Luka ne koristi izrazom »prorok« kao kristološkom titulom, nego radije govori o Isusu kao o »proročkom Mesiji«.

⁵ To posebno naglašava Ferdinand HAHN, *The Titles of Jesus in Christology: Their History in Early Christianity*, London, 1969., 381–382. Prema njegovu mišljenju Luka aludira samo

tekstu, ukazuje činjenica da je Lk 4,18-19 citat jednoga starozavjetnog proroka, odnosno Izaije (Iz 58,6; 61,1-2). Drugi razlog jest činjenica da Isus u komentaru Izaijina teksta sam upotrebljava izričaj »prorok«, aludirajući na sebe (Lk 4,24).⁶ Treći razlog da se radi o »proročkom« tekstu jest Isusovo direktno spominjanje dvojice starozavjetnih proroka, a to su Ilija i Elizej, od kojih bi se Ilija mogao svrstati među najizvršnije starozavjetne proroke. Uz sve to, Luka inače često u svojem evanđelju prikazuje Isusa kao proroka i to više negoli ostali sinoptici: nakon ozdravljenja sina udovice iz Naina, svijet govori da je prorok velik ustao (Lk 7,16); kod ženinog pomazanja Isusa, samo Luka donosi riječi o Isusu proroku (Lk 7,39); kod odgovora farizejima da ga Herod želi ubiti, sam Isus kaže da ne priliči da prorok pogine izvan Jeruzalema (Lk 13,33); kod objave učenicima u Emausu, Luka ističe da je Isus bio prorok velik na riječima i djelima (Lk 24,19). Sve su to razlozi koji idu u prilog »proročkoj« teoriji.⁷

Neki bibličari govore da je u Lukinu ulomku (Lk 4,16-30) Isus predstavljen i kao Sluga patnik, to jest da se Isus predstavlja kao Sluga patnik.⁸ Glavni zastupnik te tvrdnje je bibličar Carroll Stuhlmüller, koji donosi nekoliko argumenata braneći svoju poziciju. Jedan od razloga je i taj što je Luka zasigurno bio dobro upoznat s pjesmom o Sluzi Jahvinu (Iz 42,1), što pokazuje njegove aluzije na taj tekst u Lk 3,22; 9,35; 23,35. Ujedno, Septuagintin tekst Iz 41,1 je veoma sličan Iz 61,1 koji Luka koristi u Lk 4,18 (LXX Iz 41,1: ἔδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν; LXX Iz 61,1: πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ οὐ εἴνεκεν ἔχρισέν με). Usto, Iz 61,1-7 sadrži monolog, koji se može vidjeti i u drugoj i trećoj pjesmi o Sluzi Jahvinu; isto tako Iz 61,1-7 govori o milosrđu što se može naći i u Iz 42, 2-4.6-7, ali i o vremenu milosti o čemu govori i Druga pjesma o Sluzi Jahvinu

---

na proroka kojeg se prikazuje kao eshatološkog proroka poput Mojsija, a koji u židovstvu nije striktno morao biti kraljevski mesija.

⁶ Usp. Fearghus O'FEARGHAIL, *The Introduction to Luke-Acts: A Study of the Role of Luke 1,1-4,44 in the Composition of Luke's Two-Volume Work*, Roma, 1991., 24–25; Heinz SCHÜR-MANN, *Das Lukasevangelium I: Kommentar zu Kap 1,1-9,50*, Freiburg, 1969., 221; Robert C. TANNEHILL, *The Narrative Unity of Luke-Acts*, 60; Martin VÖLKELE, *Zur Deutung des 'Reiches Gottes' bei Lukas*, u: *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche*, 65 (1974.) 1–2, 63.

⁷ Da se radi o »proročkoj« zgodi, posebno ističe Raymond Joseph IRUDHAYASAMY, *A Prophet in the Making: A Christological Study on Luke 4,16-30. In the Background of the Isaianic Mixed Citations and the Elijah-Elisha References*, Frankfurt am Main, 2002. On naglašava da je Isus eshatološki prorok (koji ima kristoloških konotacija, međutim on više naglašava »eshatološkog« proroka, a ne toliko »kristološkog« proroka. Slično i Mariusz ROSIK – Victor ONWÜKEME, *Function of Isa 61,1-2 and 58,6 in Luke's Programmatic Passage (Lk 4,16-30)*, u: *The Polish Journal of Biblical Research*, 2 (2003.) 1, 67–81, posebno 69, 72.

⁸ Usp. Darrell L. BOCK, *Proclamation from Prophecy and Pattern: Lucan Old Testament Christology*, Sheffield, 1987., 108–109; Eric FRANKLIN, *Christ the Lord: A Study in the Purpose and Theology of Luke-Acts*, Philadelphia, 1975., 64.

u Iz 49,8.⁹ Sve su to razlozi da se Lukin ulomak 4,16-30 gledao kao ulomak u kojem je Luka Isusa htio predstaviti s jedne strane kao proroka, a s druge strane kao Slugu patnika.

Međutim, odmah na početku postavljamo pitanje: Ako se radi o programatskom tekstu, tj. ako se radi o tekstu, barem što se tiče Lukina evanđelja, gdje se Isus prvi put javno predstavlja, zašto bi se on krivo predstavio? Ili, u najmanju ruku, zašto bi se nedovoljno i manjkavo predstavio kao kraljevski davidovski potomak ili kao prorok (a time onda ne bi donio neku veliku novost, jer je bilo toliko proroka prije njega); ili kao Sluga patnik, čime bi pokazao samo jedan dio svojega poslanja? Ne bi li bilo najlogičnije da se odmah na početku predstavi u svojoj cjelovitosti, da pokaže svoju punu osobnost, tj. božansko-mesijansko dostojanstvo?¹⁰

Upravo zbog toga postavljamo pitanje nije li Luka u tom ulomku (Lk 4,16-30) želio prikazati i predstaviti Isusa i kao Krista, usto što ga je prikazao kao proroka te kao Slugu patnika?¹¹ No, ima li to pitanje svoje utemeljenje, to jest postoje li argumenti da bi se moglo nešto takvo tvrditi? Na prvi pogled i

⁹ O tim argumentima vidi više u: Carroll STUHLMUELLER, Deutero-Isaiah and Trito-Isaiah, u: Raymond E. BROWN – Joseph A. FITZMYER – Roland E. MURPHY (ur.), *The New Jerome Biblical Commentary*, Englewood Cliffs, 1990., 346. Također usp. David SECCOMBE, Luke and Isaiah, u: *New Testament Studies*, 27 (1980. – 1981.), 2, 255–256; Mark L. STRAUSS, *The Davidic Messiah in Luke-Acts. The Promise and its Fulfillment in Lukan Christology*, Sheffield, 1995., 239–243.

¹⁰ Najveći problem onih koji naglašavaju da je Luka Isusa u 4,16-30 htio predstaviti samo kao proroka jest, vidjet ćemo kasnije, Lukino ubacivanje Iz 58,6 u Iz 61,1-2. Luka citira Iz 58,6 i ističe da će osoba »na slobodu pustiti potlačene«. To jest, nije riječ samo o pro-ročkom liku koji prenosi poruku, nego o osobi koja donosi spas. Osobi koja nešto čini. Moglo bi se reći da je ovdje »proročki lik« (iz Iz 61,1-2) spojen s osloboditeljskim-spasenjskim likom (iz Iz 58). Ujedno, u tom ulomku Luka više naglašava Isusovu osobu; njega smatra sinom Josipovim (Lk 4,22-24), a ne prorokom!

¹¹ Neki od glavnih zastupnika tvrdnje da je Luka svojim tekstom 4,16-30 želio naglasiti i Isusovo mesijanstvo (da je on Krist) jesu: Robert F. O'TOOLE, Does Luke Also Portray Jesus As the Christ in Luke 4,16–30?, u: *Biblica*, 76 (1995.) 4, 498–522; Ulrich BUSSE, *Das Nazareth-Manifest Jesu: Eine Einführung in das lukanische Jesusbild nach Lk 4,16–30*, Stuttgart, 1978., 68–77; Mark L. STRAUSS, *The Davidic Messiah in Luke-Acts*, 245–247, 250–260; Robert C. TANNEHILL, *The Narrative Unity of Luke-Acts*, 63, 67–68. M. Prior smatra da je Luka naglasio i proroki i mesijanski vid, budući da citira dva starozavjetna teksta: Iz 61,1-2 (koji govori o nemesijanskoj pro-ročkoj osobi) te Iz 58,6 (koji govori o mesijan-skoj osloboditeljskoj osobi). Usp. Michael PRIOR, *Jesus the Liberator. Nazareth Liberation Theology (Luke 4.16-30)*, Sheffield, 1995., 137. Treba odmah ukazati na jedan, navodno, problematični vid »kristološke teorije«, a to je činjenica da sam Isus u Lukinu evanđelju nigdje za sebe izričito ne tvrdi da je on Krist. Čak i kad ga Petar proglašava Kristom (Lk 9,20) Isus na to ništa ne odgovara (za razliku od Matejeva i Markova prikaza te zgone gdje Isus kaže Petru da mu je to objavio Bog (Mt 16,16-17), ili brani da se o tome govori (Mk 8,29-30). Je li tom Isusovom šutnjom Luka htio neizravno reći da Isus nije prihvaćao titulu Krista? To ne mora biti, budući da šutnja ne znači nijekanje.

nema, budući da se riječ Mesija/Krist nigdje izrijekom ne spominje u navedenom ulomku.

2. Argumenti da je riječ o mesijanskom tekstu

Na prvi pogled izgleda da Lk 4,16-30 nema mesijanskih konotacija, budući da se riječ Mesija/Krist nigdje ne spominje.¹²

2.1. Širi kontekst Lk 4,16-30

Prvi razlog da je Lk 4,16-30 kristološki tekst mogao bi biti u tome što Lukin ulomak treba gledati u širem kontekstu, tj. u kontekstu evanđelja i Djela apostolskih. Dakle, iako se radi o dvama odvojenima djelima, njih se mora promatrati kao cjelinu,¹³ budući da Lukino evanđelje i Djela apostolska imaju bliska literarna i teološka obilježja.

¹² O tom Lukinu ulomku postoji obimna literatura. Da je prispodoba bila zanimljiva, a da i danas jest, pokazuje činjenica da je napisano, sada već blizu četristo znanstvenih radova i knjiga. Usp. Christopher J. SCHRECK, *The Nazareth Pericope. Luke 4:16-30 in Recent Study*, u: Frans NEIRYNCK (ur.), *L'Évangile de Luc. The Gospel of Luke*, Leuven, 1989., 399–471. Evo samo dijela obimne literature kojom smo se služili: Sharon H. RINGE, *Luke 4:16-44 – A Portrait of Jesus as Herald of God's Jubilee*, u: *Proceedings*, 1 (1981.) 1, 73–84; Jean BAJARD, *La structure de la péricope de Nazareth en Lc., IV, 16–30*, u: *Ephemerides Theologicae Lovanienses*, 45 (1969.) 1, 165–171; Robert KOCH, *Le Christ et l'Esprit du Seigneur selon Luc 4,18-19*, u: *Nouvelle Revue Théologique*, 115 (1993.) 6, 877–885; David R. CATCHPOLE, *The Anointed One in Nazareth*, u: Martinus D. de BOER (ur.), *From Jesus to John: Essays on Jesus and New Testament Christology in Honour of Marinus de Jonge*, Sheffield, 1993., 231–251; Jean-Noël ALETTI, *Jésus a Nazareth (Lc 4,16-30). Prophétie Écriture et typologie*, u: François REFOULÉ – Jacques DUPONT, *À cause de l'Évangile. Études sur les Synoptiques et les Actes offertes au P. Jacques Dupont, O.S.B., à l'occasion de son 70e anniversaire*, Paris, 1985., 431–451; Heinz SCHÜRMAN, *Zur Traditionsgeschichte der Nazareth-Perikope Lk 4,16-30*, u: Albert DESCAMPS – R. P. André de HALLEUX (ur.), *Mélanges bibliques en hommage au R. P. Béda Rigaux*, Gembloux, 1970., 187–205; Gabriel Kyo-Seon SHIN, *Die Ausrufung des endgültigen Jubeljahres durch Jesus in Nazaret. Eine historisch-kritische Studie zu Lk 4,16-30*, Bern, 1989.; Sharon H. RINGE, *Jesus, Liberation, and the Biblical Jubilee*, Philadelphia, 1985.; Rainer ALBERTZ, *Die »Antrittspredigt« Jesu in Lukasevangelium auf ihrem alttestamentlichen Hintergrund*, u: *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche*, 74 (1983.) 3–4, 182–206; Grégoire DROUOT, *Le discours inaugural de Jésus à Nazareth: la prophétie d'un retournement (Lc 4,16-30)*, u: *Nouvelle revue théologique*, 129 (2007.) 1, 35–44; Asher FINKEL, *Jesus' Sermon at Nazareth (Luk. 4,16-30)*, u: Otto BETZ – Martin HENGEL – Peter SCHMIDT (ur.), *Abraham unser Vater: Juden und Christen in Gespräch über die Bibel. Festschrift für Michel Otto zum 60. Geburtstag*, Leiden, 1963., 106–115.

¹³ Usp. Alessandro FALCETTA, *The Call from Nazareth: Form and Exegesis of Luke 4:16-30*, Paris, 2003., 6.

Lukin ulomak 4,16-30 svakako je programatski u Lukinu evanđelju, tj. moglo bi se reći središnji i najvažniji – budući da u njemu Isus iznosi svoj program.¹⁴ U njemu se predstavlja tko je on. Upravo to Isusovo predstavljanje imat će utjecaja na cijelo daljnje evanđelje, kao i na Djela apostolska, tj. sve što Isus bude činio, odražavat će ono kakvim se predstavio narodu.¹⁵ Ulomak daje ispravno shvaćanje Lukina evanđelja, i u njemu se opisuje Isusova narav i poslanje.

Neosporno je da Lk 4,16-30 čini jednu nedjeljivu cjelinu.¹⁶ Svoju cjelinu ulomak pokazuje time što sadrži tri glavne odrednice jedne cjeline: mjesto, vrijeme i radnju. Mjesto je Nazaret, vrijeme je dan subotnji, a radnja je propovijedanje, zatim odbacivanje i na kraju pokušaj ubojstva. Međutim, može se argumentirano govoriti i o Lk 4,14-44 kao o jednoj široj cjelini. Mnoštvo je razloga koji podupiru tu teoriju. Alessandro Falacetta govori da dva odsjeka, Lk 4,16-30 i Lk 4,30-44, tvore diptih čiji okvir čini spominjanje učenja u sinagogi (Lk 4,15.31-33.44): »U prvom prikazu od Isusa se traži da čini čuda kao što je učinio u Kafarnaumu (Lk 4,23), a budući da on to odbija, njegovi ga sugrađani pokušavaju ubiti. U drugom prikazu, prikazan je kao onaj koji čini čuda u Kafarnaumu, gdje mu dolazi mnoštvo ljudi.«¹⁷ Robert O'Toole, također, ističe da se radi o jednoj cjelini: »Zato što nalazimo sažetke Isusova učenja i propovijedanja i na početku i na kraju perikope (rr. 14-15: καὶ αὐτὸς ἐδίδασκεν ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν; r. 44: καὶ ἦν κηρύσσων εἰς τὰς συναγωγάς τῆς Ἰουδαίας) kao i sljedeći rječnik: ἐξῆλθεν (r. 14), ἦλθεν i εἰσῆλθεν (r. 16), ἐξελθὼν (r. 42); ἡμέρα (rr. 16.42), συναγωγή (rr.

¹⁴ Potvrdu te tvrdnje donosi Christopher J. SCHRECK, *The Nazareth Pericope. Luke 4:16-30 in Recent Study*, 399. On citira mnoštvo autora koji se slažu s tom tvrdnjom. Među njima: Jack T. SANDERS, *The Jews in Luke-Acts*, Augsburg, 1987., 165; Robert Bryan SLOAN, *The Favorable Year of the Lord: A Study of Jubiliary Theology in the Gospel of Luke*, Austin, 1977., 1; Robert J. KARRIS, *Poor and Rich: The Lukan Sitz im Leben*, Edinburgh, 1978., 117-118; Jeffrey J. SIKER, »First to the Gentiles«, 75; Graham N. STANTON, *The Gospel of Jesus*, New York, 1989., 90-95.

¹⁵ Hans Jacob Bernard COMBRINK smatra da Lk 4,16-30 u sebi, u neku ruku, sadrži cijelo Lukino evanđelje te kaže da se ne opisuje samo početak Isusova djelovanja, nego se u tome što sugrađani odbacuju Isusa može naslutiti njegova smrt, a uključen je i govor o spasenju. Tako da bi ulomak bio u neku ruku sažetak Lukina evanđelja. Usp. Hans Jacob Bernard COMBRINK, *The Structure and Significance of Luke 4:16-30*, u: *Neotestamentica*, 7 (1973.) 1, 39. Da se radi o nekoj vrsti programatskog sažetka govori i Klein. »Događaj opisuje nekoliko Lukinih glavnih tema: Duha Svetoga, spasenje, siromašne i potrebite, ispunjenje proroštva i autoritet Starog zavjeta, univerzalne dimenzije evanđelja, židovsko odbacivanje Božje ponude spasenja te eshatologiju«, William W. KLEIN, *The Sermon at Nazareth (Luke 4:14-22)*, u: Kenneth Mulholland William WOZNIAC – Stanley J. GRENZ (ur.), *Christian Freedom. Essays in Honor of Vernon C. Grounds*, Lanham, 1987., 164.

¹⁶ Da se radi o cjelini, posebno naglašava H. J. B. COMBRINK, *The Structure and Significance of Luke 4:16-30*, 27-34.

¹⁷ Alessandro FALCETTA, *The Call from Nazareth*, 13.

15-16.44; usp. 20.28.33.38), citiranje Pisma u redcima 18-19 odgovara božanskoj volji izraženoj riječju δέι (r. 43), εὐαγγελίσασθαι (rr. 18.43), ἀποστέλλω (rr. 18[2x].43), κηρύσσω (rr. 18-19.44). Osim toga, τοῦ πνεύματος (r. 14) se reflektira u πνεῦμα retka 18.«¹⁸ Ako se prihvate ti O'Tooleovi uvjerljivi argumenti, a nema jakih razloga da se ne prihvate, onda na kraju tog ulomka imamo direktno spominjanje Krista (r. 41), čime se nedvojbeno ukazuje na kristološki kontekst, to jest da je Luka ulomku htio dati mesijansko značenje, a posebno riječi koju koristi u r. 18, a to je ἔχρισεν. Dakle, malo širi kontekst (Lk 4,14-44) jedan je od argumenata da je Luka ulomku 4,18-19(16-30) htio dati mesijanski karakter.

Još nešto širi kontekst isto tako ukazuje na kristološki kontekst. Naime, prije Isusova nastupa u Nazaretu, Luka donosi dvije jasne kristološke zgrade, a to je Isusovo krštenje i kušnja u pustinji. Kod krštenja, Isus je pomazan Duhom kao Mesija. Nakon toga, pun Duha boravi u pustinji, i biva kušan. Kod svake kušnje dovodi se u pitanje njegovo mesijanstvo, tj. on mora dokazivati da je Sin Božji. Sve što Isus čini do nastupa u Nazaretu, vođeno je Duhom (kojeg je Isus primio na krštenju) tako da se nastupna propovijed u Nazaretu može povezati sa zgodom krštenja koja obiluje mesijanskim opisima, aludirajući na Ps 2,7 i Iz 42,1. Stoga Bock ispravno ističe: »Izajino citiranje kod Lk počinje tvrdnjom da je lik u ulomku pomazan Duhom Božjim. Nakon zgrade u sinagogi slijede izlječenja i izgoni zloduha koji završavaju Isusom koji je nazvan Sinom Božjim, Kristom (Lk 4,37-41). Ta vrsta motivskog povezivanja Duha i Sina Božjega u tom širem Lukinu kontekstu je kraljevska i mesijanska.«¹⁹ Stoga je jasno da i širi Lukin kontekst ukazuje na mesijanski karakter Lk 4,16-30.

2.2. Dva kumranska teksta

Luka u 4,16-30 citira dva teksta iz proroka Izaije, i to Iz 58,6 i Iz 61,1-2. Kad se pogledaju ta dva teksta, teško da se može reći da imaju naglašenu kristološku konotaciju. Posebno se to odnosi na Iz 58,6.²⁰ Za razliku od Iz 58,6, tekst iz Iz 61,1-2 sadrži određene mesijanske konotacije.²¹ Naime, glavna tema šireg konteksta u kojem se nalazi Izajin tekst, a to je Iz 60 – 62, jest obnova Jeruzalema. A prema židovskom vjerovanju, obnova Jeruzalema će doći preko mesije.

¹⁸ Robert F. O'TOOLE, Does Luke Also Portray Jesus As the Christ, 504–505.

¹⁹ Darrell L. BOCK, *Proclamation from Prophecy and Pattern*, 109–110.

²⁰ Ipak Darrell L. BOCK, *Proclamation from Prophecy and Pattern*, 109–111, smatra da ubacivanje citata iz Iz 58,6 pokazuje da je Isus prikazan kao Mesija.

²¹ Usp. Robert F. O'TOOLE, Does Luke Also Portray Jesus As the Christ, 502–503.

Međutim, dodatni, a ujedno i jači argument, da Iz 61,1-2 sadrži određene mesijanske konotacije jest činjenica da kumranski svitak 11QMelch²² povezuje Iz 61,1-2 s Mesijom.²³ 11QMelch je inače fragmentarni dokument koji potječe negdje iz I. stoljeća prije Krista. U sebi sadrži nekoliko komentara biblijskih knjiga (*pešarim*) kao i direktnih citata iz Starog zavjeta (poput Lev 25,13; Prnz 15,2; Iz 52,7; Ps 7,8-9; 82,1-2). Usto, dokument opisuje desetu te posljednju jubilejsku godinu, kad će Melkisedek oprostiti dužnicima te izreći Božju osudu protiv Belijala i njegovih duhova. Time će najaviti dolazak spasenja.²⁴ Znači da 11QMelch govori o spasenju, propovijedanju radosne vijesti, pomazanju Duhom, o mesiji kao božanskom posredniku tih događaja. Sve to nosi jasnu mesijansku crtu. Osim toga, mesijanske i eshatološke konotacije koje se mogu naći i kod Lk 4,16-30 i u 11QMelch jesu Isusove riječi da se Pismo ispunilo toga dana, da je slušateljstvo bilo zadivljeno njegovim naukom te da se raspravlja o njegovu identitetu.²⁵

Osim 11QMelch postoji još jedan kumranski tekst koji Iz 61,1-2 povezuje s mesijom, a to je 4Q521.²⁶ Dokument potječe s početka I. stoljeća prije Krista. Tema koju obrađuje je nagrada i kazna na kraju vremena. Jedan ulomak opisuje djela koja će se dogoditi dolaskom davidovskog i/ili svećeničkog mesije.

U 4Q521 u retku 8 donose se ove riječi: »On će osloboditi sužnja, povratiti vid slijepima, podići pogažene«, a u retku 12 sljedeće riječi: »Jer će ozdraviti smrtno ranjene, uskrsnuti mrtve i navijestiti radosnu vijest siromašnim.«²⁷ Očito je da redak 8 podsjeća na Lk 4,18: »Duh Gospodnji na meni je jer me pomaza! On me posla blagovjesnikom biti siromasima, proglasiti sužnjima oslobođenje, vid

²² Tekst vidi u: Florentino García MARTÍNEZ – Eibert J. C. TIGCHELAAR – Adam S. van der WOUDE, *Qumran Cave 11. II: 11Q2-18, 11Q20-31*, Oxford, 1998., 221–241.

²³ Usp. Marinus de JONGE – Adam S. van der WOUDE, 11Q Melchizedek and the New Testament, u: *New Testament Studies*, 12 (1965. – 1966.) 4, 309.

²⁴ Usp. Alessandro FALCETTA, *The Call from Nazareth*, 94; Merrill P. MILLER, The Function of Isa 61:1-2 in 11Q Melchizedek, u: *Journal of Biblical Literature*, 88 (1967.) 4, 467–469.

²⁵ Usp. Marinus de JONGE – Adam S. van der WOUDE, 11Q Melchizedek and the New Testament, 309–310.

²⁶ Tekst vidi u: Émile PUECH, *Qumrân Grotte 4. XVIII: Textes Hébreux (4Q521-4Q528, 4Q576-4Q579)*, Oxford, 1998., 1–38. Također usp. Émile PUECH, Une apocalypse messianique (4Q531), u: *Revue Qumran*, 15 (1992.) 4, 484–495, 514–519; Émile PUECH, *La croyance des Esséniens en la vie future: Immortalité, résurrection, vie éternelle? Histoire d'une croyance dans le Judaïsme ancien*, II, Paris, 1993., 627–644, 663–681; Michael O. WISE – James D. TABOR, The Messiah at Qumran, u: *Biblical Archaeology Review*, November/December (1992.), 60–65.

²⁷ O tom tekstu više vidi u: Émile PUECH, Some Remarks on 4Q246 i 4Q521 and Qumran Messianism, u: Donald W. PARRY – Eugene ULRICH (ur.), *The Provo International Conference on the Dead Sea Scrolls. Technological Innovations, New Texts and Reformulated Issues*, Leiden, 1999., 545–565.

slijepima, na slobodu pustiti potlačene«, a redak 12 na Lk 7,22: »Tada im odgovori: 'Pođite i javite Ivanu što ste vidjeli i čuli: Slijepi progledaju, hromi hode, gubavi se čiste, gluhi čuju, mrtvi ustaju, siromasima se navješćuje evanđelje'.«²⁸

Jasno je da dva navedena kumranska teksta tumače Iz 61,1-2 u očitom mesijanskom kontekstu (iako se, kao što je već rečeno, mesija ne spominje direktno), a činjenica da su ti tekstovi nastali u blisko vrijeme kad i Lukin tekst, idu u prilog tumačenju da i Lk 4,18-19 ima mesijansku konotaciju.

2.3. Riječ »pomazan«

Temeljni argument da Lk 4,16-30 ima jasnu mesijansku poruku, tj. da je u tom ulomku Luka htio prikazati Isusa kao Krista jest uporaba riječi ἔχρισεν u Lk 4,18.

2.3.1. Značenje riječi »pomazan«

Što znači Lukin izričaj »pomaza me« – ἔχρισέν με? Postoji nekoliko mogućih tumačenja. 1) Da riječ »pomazati« uključuje proročko pomazanje, čime bi Isus bio eshatološki prorok poput Mojsija. 2) Svećeničko pomazanje, čime bi Luka htio prikazati Isusa kao svećenika (Mesiju). 3) Kraljevsko pomazanje, što bi uključivalo da je Isus Mesija davidovskog-kraljevskog roda. 4) pomazanje Sluge patnika.²⁹ 5) Jasno mesijansko »pomazanje«. ³⁰

Na koje je pomazanje Luka, u svoja dva djela, mogao misliti kad je koristio glagol »pomazati«? Moglo bi se reći na sva. Da je mislio na proročko pomazanje pokazuje spominjanje riječi prorok, te imenovanje dvojice proroka (Ilije i Elizeja). Usto, Luka često prikazuje Isusa kao proroka poput Mojsija (Lk 7,16; 9,35; Dj 3,22-23; 7,37). Moglo se misliti i na svećeničko pomazanje, budući da su se u Starom zavjetu uglavnom pomazivali svećenici i kraljevi, a rjeđe proroci.³¹ U

²⁸ Tekst 4Q521 ne samo da aludira na Iz 61,1-2, nego i na Ps 146,7-8. Usp. Antonella PONTE, »Oggi questa Scrittura si è compiuta«. La citazione di Is 61,1-2a in Lc 4,16-30, izvadak iz doktorske disertacije, Roma, 2009., 29–31.

²⁹ Usp. Mark L. STRAUSS, *The Davidic Messiah in Luke-Acts*, 226; Alessandro FALCETTA, *The Call from Nazareth*, 36.

³⁰ O tome Strauss i Falcetta ne govore, tj. mesijanizam ne donose kao odvojenu temu, nego kao temu uklopljenu u navedene teme. Ujedno je teško govoriti o mesijanskom »pomazanju« kao »činu« gdje bi netko fizički pomazivao Mesiju i na taj način nekoga »instalirao« za Mesiju. Ovdje se stoga ne radi o »fizičkom« pomazivanju, nego o »idejnom«.

³¹ Korijen מָשִׁיחַ označava svećeničkog lika u Izl 28,41; 29,7; 30,30; 40,13.15; Lev 4,3.5.16; 6,13.15; 7,36. Usp. obvezno i članke: Crispin H. T. FLETCHER-LOUIS, Jesus as the High Priestly Messiah: Part 1, u: *Journal for the Study of the Historical Jesus*, 4 (2006.) 2, 155–175; Crispin H. T. FLETCHER-LOUIS, Jesus as the High Priestly Messiah: Part 2, u: *Journal for the Study of the Historical Jesus*, 5 (2007.) 1, 57–79. O svećeničkoj kristologiji

prilog tom ide i zgoda izгона zloduha (koja slijedi odmah nakon Lk 4,30), što je svećeničko mesijanska tema budući da đavao Isusa naziva »svecem Božjim«, a što je titula rezervirana u Starom zavjetu za velikog svećenika Arona (Ps 106,16; Br 16,7).³² Luka je vjerojatno želio naglasiti i Isusovo kraljevsko (davidovsko) pomazanje, budući da Luka Isusa prikazuje kao potomka Davidova (Lk 1,27; 3,31) te kao kralja (Lk 1,32-33) ali i kao slugu kakav je bio David (Dj 4,25-27). Luka je riječju »pomazati« htio naglasiti i pomazanje Sluge patnika,³³ a i posebno mesijansko pomazanje, o čemu će kasnije biti više riječi. Mesijansko »pomazivanje« uključuje ideju božanskoga, tj. da se radi o osobi koja je Bog i koja ima moć opraštati grijehe. To je kršćanska novost kad se govori o ideji mesijanizma (taj koncept kod Luke nije detaljno razrađen, iako je prisutan, ali nije ni presudan u prosudbi njegovih iskaza o Isusovu mesijanizmu), gdje je spojena ideja starozavjetnog mesijanizma i Isusova božanstva. Ta novost kršćanstva proizašla je iz poslijeuskršne vjere u Kristovo božanstvo, i tom vjerom je starozavjetna ideja mesijanizma drukčije shvaćena i doživjela je semantička proširenja.

2.3.2. Riječ »pomazati« u Starom zavjetu

Septuaginta za riječ »pomazati« prevodi hebrejski glagol מָשַׁח, koji se u masoretskom tekstu pojavljuje sedamdeset puta. Ta hebrejska riječ koristila se kako bi se označilo pomazivanje kraljeva, svećenika, proroka (1 Kr 19,16), stvari. Pomazana osoba nazivala se מְשֻׁחַ וְ בְּמִשְׁחָא i u masoretskom tekstu se pojavljuje trideset i devet puta. »I glagolski oblik מָשַׁח i imenični oblik מְשֻׁחַ doslovno znače mazanje tijela ili dijelova tijela mašću ili uljem. Osoba se pomazivala iz dvaju razloga: 1) da vrati ili poveća fizičko zdravlje; 2) shvaćeno u legalističkom smislu čišćenja. U slučaju Starog zavjeta, ritualno mazanje izlijevanjem ulja na glavu osobe ili na predmet činilo je da bi se ono obdarilo moći. Svrha takvog mazanja uljem jest uvesti osobu ili predmet u neku službu tako da se ona razlikuje od drugih služba ili drugih korištenja, uz davanje toj posebnoj osobi ili predmetu snagu, moć ili veličinu. U slučaju osobe, ukazuje se na njezino izabranje ili postavljanje na poziciju ili službu. Smatralo se da je osoba, pomazana na taj način, pod posebnom Božjom milošću i zaštitom. Kad se pogleda LXX,

općenito u Novom zavjetu vidi u: Olaf MOE, Das Priestertum Christi in NT außerhalb Hebräerbriefs, u: *Theologische Literaturzeitung*, 72 (1947.) 6, 335–338. Da se radi o svećeničkom liku, tj. da je prorok Ilija mogao biti i svećenički lik, posebno ističe John C. POIRIER, Jesus as an Elijahic Figure in Luke 4:16-30, u: *The Catholic Biblical Quarterly*, 71 (2009.) 2, 349–363, posebno 355.

³² Taj argument donosi John C. POIRIER, Jesus as an Elijahic Figure in Luke 4:16-30, 360.

³³ O tome je već bilo riječi u bilješkama broj 8 i 9.

može se reći da su u većini slučajeva i משיח i משיח u masoretskom tekstu zamijenjeni s χρίω (pomazati) i χριστός (pomazani).³⁴

2.3.3. Kristološko značenje riječi »pomazan« kod Luke i u Novom zavjetu

Glagol χρίω se u Novom zavjetu koristi samo pet puta.³⁵ Već je rečeno da je redak 18 ključan za kristološko tumačenje Lukina ulomka. Izraz ἔχρισεν dolazi od glagola χρίω³⁶, od kojega dolazi titulus Χριστός. Stoga se »pomazani« u Lk 4,18 može dovesti u direktnu vezu s Kristom. U isto vrijeme, »pomazani« se može dovesti u vezu s Duhom koji pomazuje.³⁷ Uloga, pak, Duha koji pomazuje vidljiva je i u Starom zavjetu, posebno kad se govori o pomazivanju kraljeva (usp. 1 Sam 10,1-7.10; 16,13). Međutim, treba odmah naglasiti da je povezivanje glagola χρίω s Kristom lingvističke naravi. Pitanje je: Je li Luka razumio taj glagol kristološki? To jest, u kojem kontekstu Luka koristi taj glagol i što on za njega znači?

Gledajući Lukino evanđelje i Djela apostolska, može se zamijetiti da se Luka glagolom χρίω koristi samo tri puta.³⁸ Prvi put u već spomenutom kontekstu (Lk 4,18), a drugi put u Dj 4,27, gdje Luka tumači Ps 2,1-12 i koristi se izrazom ἔχρισας, govoreći: »Rote se, uistinu, u ovome gradu na svetog Slugu tvoga Isusa, kog pomaza, rote se Herod i Poncije Pilat zajedno s narodima i pucima izraelskim« – συνήχθησαν γὰρ ἐπ’ ἀληθείας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου Ἰησοῦν ὃν ἔχρισας, Ἡρώδης τε καὶ Πόντιος Πιλάτος σὺν ἔθνεσιν καὶ λαοῖς Ἰσραήλ. A Ps 2 je davidovski i mesijanski psalam. Stoga i to Lukino komentiranje Ps 2 ima mesijansku konotaciju – ne samo zbog korištenja glagola χρίω.

Zadnje mjesto gdje se Luka koristi glagolom χρίω jest Dj 10,38, u kojem kaže: Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέθ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει, ὃς διήλθεν εὐεργετῶν καὶ ἰώμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὅτι ὁ θεὸς ἦν μετ’ αὐτοῦ – »kako Isusa iz Nazareta Bog pomaza

³⁴ Raymond Joseph IRUDHAYASAMY, *A Prophet in the Making*, 199.

³⁵ Od tih pet puta, tri puta se glagol χρίω koristi kod Luke (Lk 4,18; Dj 4,27; 10,38; 2 Kor 1,21; Heb 1,9).

³⁶ Glagol χρίω u značenju »pomazati« pojavljuje se od najranijih vremena u grčkom jeziku, već od Homera. I LXX se njime često koristi (sedamdeset puta) prevodeći hebrejsku riječ מָשַׁח zbog čega glagol dobiva i značenje »posvetiti«. Usp. Antonella PONTE, »Oggi questa Scrittura si è compiuta«. La citazione Is 61,1-2a in Lc 4,16-30, 61–62.

³⁷ O važnosti Duha Svetoga kod Luke vidi u: Rinaldo FABRIS, *Lo Spirito Santo sul Messia*, 99–113; Geoffrey William Hugo LAMPE, *The Holy Spirit in the Writings of St. Luke*, u: Dennis Eric NINEHAM (ur.), *Studies in the Gospels: Essays in Memory of R. R. Lighfoot*, Oxford, 1955., 159–200.

³⁸ Osim kod Luke, »pomazanje Isusa« spominje se još jedino u Heb 1,9. Usp. Robert C. TANNEHILL, *The Mission of Jesus according to Luke IV 16-30*, u: Walther ELTESTER (ur.), *Jesus in Nazareth*, Berlin, 1972., 51–76, 69.

Duhom Svetim i snagom, njega koji je, jer Bog bijaše s njime, prošao zemljom čineći dobro i ozdravljajući sve kojima bijaše ovladao đavao«. Te formulacije u Dj podsjećaju na Lk 4,18, pa čak postoji mogućnost da je i frazeologija koja je tu korištena bila pod utjecajem Iz 61,1-2.³⁹ Luka je u Dj 10,38 želio naglasiti da je Isusovo pomazanje Duhom Svetim povezano s njegovim spasenjskim poslanjem, to jest s njegovom mesijanskom osobom.⁴⁰ Riječ je, dakle, o jasnom mesijanskom tekstu.⁴¹

A da se radi o kristološki intoniranom grčkom glagolu pokazuju i još dva mjesta gdje se glagol $\chi\rho\acute{\iota}\omega$ još jedino pojavljuje u Novom zavjetu. Naime, uz tri Lukina korištenja, glagol $\chi\rho\acute{\iota}\omega$ se pojavljuje još u Heb 1,9 te 2 Kor 1,21. U Heb 1,9 pisac citira Ps 45,8 i govori o vjeri u mesijansko pomazanje Sina. I Pavao u 2 Kor 1,21 govori o pomazanju vjernika i njega kao apostola. On, na temelju krštenja, participira na posvećenju Kristu. Kad novozavjetni pisci žele govoriti o pomazanju u profanom smislu, tada se koriste glagolima $\acute{\alpha}\lambda\epsilon\acute{\iota}\phi\omega$ i $\mu\upsilon\rho\acute{\iota}\zeta\omega$, a glagolom $\chi\rho\acute{\iota}\omega$ koriste se kad žele izraziti mesijansku intronizaciju, tako da je u prvim kršćanskim vremenima glagol $\chi\rho\acute{\iota}\omega$ postao »tehnički termin za izražavanje mesijanstva Isusa iz Nazareta«⁴².

3. Daljnje moguće kristološke konotacije u Lk 4,16-30

Uz navedene argumente, posebno izraz $\zeta\chi\rho\iota\sigma\epsilon\nu$, koji je glavni kristološki argument da je Luka želio prikazati Isusa kao Krista, postavlja se pitanje imaju li ostali izrazi, kojima se koristi Luka u 4,16-30 ikakvih kristoloških konotacija, poveznica i nijansi?

3.1. Izrazi $\pi\tau\omega\chi\acute{o}\varsigma$ i $\tau\upsilon\phi\lambda\acute{o}\varsigma$

U Lk 4,18 se koriste dva izraza, i to $\pi\tau\omega\chi\acute{o}\varsigma$ i $\tau\upsilon\phi\lambda\acute{o}\varsigma$. Imaju li oni ikakvih kristoloških nijansa? Treba reći da izraz $\pi\tau\omega\chi\acute{o}\varsigma$ Luka⁴³ ne povezuje baš često s Isu-

³⁹ Usp. Jacques DUPONT, Jésus annonce la bonne nouvelle aux pauvres, u: ASSOCIAZIONE BIBLICA ITALIANA, *Evangelizzare pauperibus. Atti della XXIV settimana biblica*, Brescia, 1978., 127–145; Robert F. O'TOOLE, Does Luke Also Portray Jesus As the Christ, 510.

⁴⁰ Nema neku veliku argumentacijsku snagu za temu o kojoj se govori, ali ipak nije zanemariv podatak da se samo par redaka prije, tj. u Dj 10,36 direktno spominje izraz »Isus Krist« – što tom ulomku iz Djela apostolskih daje kristološki karakter.

⁴¹ Usp. Darrell L. BOCK, *Proclamation from Prophecy and Pattern*, 320, bilješka 74.

⁴² Antonella PONTE, »Oggi questa Scrittura si è compiuta«. La citazione Is 61,1-2a in Lc 4,16-30, 63–64.

⁴³ Tim se izrazom Luka koristi relativno često u odnosu na ostale sinoptike. Deset puta se može naći kod Luke, za razliku od po pet puta kod Mateja i Marka te četiri puta kod

som (prorokom i Kristom). Dva, i to veoma općenita mjesta mogu se spomenuti, a to su Lk 6,20 i Lk 14,21.⁴⁴ Ipak su siromašni, posebno u starozavjetnim proročkim tekstovima, označavali one koji su pomoć mogli očekivati jedino od Boga. A ta pomoć mogla je doći nastupanjem milosne godine, tj. nastupanjem spasenja – mesijanizma.

Što se, pak, drugog izričaja tiče, a to je τυφλός,⁴⁵ on ima veće kristološke konotacije, iako ni on nije jasno kristološki obojen da bi ga se moglo uzeti kao argument *sine qua non*. Izraz »slijepi« kod Luke ne označava samo one koji su fizički slijepi, nego i one koji ne razumiju Isusovu poruku, poput ljudi u Nazaretu.⁴⁶ U zgodi o izlječenju slijepca iz Jerihona (Lk 18,35-43), Luka donosi jasnu vezu između Isusa (koji je Krist) i ozdravljenja slijepca.⁴⁷ Uz izraz τυφλός, malo daljnje kristološke konotacije imaju izrazi povezani s τυφλός, a radi se o sintagmi »otvoriti oči«. Tom sintagmom Luka se koristi u zgodi o Emausu (Lk 24,31) s tim da je nekoliko redaka ranije (Lk 24,25-26) sam sebe Isus nazvao Kristom i tako formulaciji »otvoriti oči« dao kristološku nijansu. Može se spomenuti još jedna metaforička uporaba izraza »otvoriti oči« i to u Dj 26,18, gdje Pavao govori o svojem obraćenju, a onda par redaka nakon toga, Luka se ponovno koristi riječju Krist (Dj 26,23), koji će narodu navješćivati »svjetlost«. I u jednom i u drugom slučaju, »otvaranje očiju« znači hod prema spasenju, tj. izričaj je povezan s djelovanjem Isusa kao Krista. Tako da »Luka u nekoliko ulomaka povezuje ideju 'povratka vida slijepima' s Isusom kao Kristom«⁴⁸.

3.2. Izraz ἄφρασις

Osim dvaju spomenutih izričaja koji su sebi nose kristološku konotaciju, Lk 4,18 sadrži još jednu riječ koja se ne smije zanemariti kod uočavanja mesijan-

---

Ivana. Usto se nalazi jednom u Rim, jednom u 2 Kor, 2 puta u Gal, četiri puta kod Jak te dva puta u Otk. Zanimljivo je da se ni jednom ne nalazi u Dj. Usp. Giuseppe GHI-BERTI, La buona novella della liberazione. Lc 4,16-30, u: *Parola Spirito e Vita*, 23 (1991.) 1, 116.

⁴⁴ O ostalim mjestima u Novom zavjetu gdje se, i kojim kontekstima, koristi riječ πωχός vidi u: Raymond Joseph IRUDHAYASAMY, *A Prophet in the Making*, 210–212.

⁴⁵ Riječ se pojavljuje pedeset puta u Novom zavjetu: kod Mk pet puta; kod Mateja sedamnaest puta; kod Luke osam puta; kod Ivana šesnaest puta; u Dj jednom; u Rim jednom; u 2 Pt jednom te u Otk jednom.

⁴⁶ Tema »vida i sljepoće« jedna je od Lukinih važnih tema. Vidi npr. Lk 2,32.35. Možda je najzanimljiviji Lukin tekst o »vidu i sljepoći« u Lk 24.

⁴⁷ Zanimljivo je uočiti i sličnu frazeologiju koja se koristi u Lk 4,18 i Lk 18,35-43, a radi se prije svega o izrazima τυφλός i ἀναβλέψω u redcima 41.42.43.

⁴⁸ Robert F. O'TOOLE, Does Luke Also Portray Jesus As the Christ, 511.

skih nijansi u cijelom ulomku. Radi se o riječi ἄφεσις.⁴⁹ Riječ nije imala striktno religijsko značenje u Starom zavjetu,⁵⁰ međutim u Novom zavjetu ima isključivo religijsko značenje.⁵¹

Riječ ἄφεσις se kod Luke spominje deset puta.⁵² Osim dva spominjanja riječi ἄφεσις u Lk 4,18, na svim ostalim mjestima riječ se koristi u formulaciji »otpuštanja grijeha«. A otpuštati grijeha može jedino Bog. To jest, u većini slučajeva kod Luke, govori se o otpuštenu grijeha povezano s Isusom. I Luka uvijek naglašava da on to čini »kao Krist« (usp. Lk 1,78; 24,47; Dj 2,38; 10,43; 13,38; 26,18). »Stoga se izričaj ἄφεσις kod Luke 4,18 najvjerojatnije odnosi na oprostjenje grijeha, koje Luka pripisuje Isusu 'kao Kristu'«. ⁵³ Uz O'Toolea, slično zaključuje i B. J. Koet: »Budući da se ἄφεσις uvijek pojavljuje u značenju 'oprostjenje' (grijeha) u Lukinu evanđelju i Djelima apostolskim, skoro je nemoguće da Luka tim izrazom ne aludira na taj važni element Isusova navještaja spasenja kod Lk 4,18-19.«⁵⁴

Da se radi o izričaju koji nosi kristološke nijanse, moglo bi se zaključiti i iz činjenice da je Luka namjerno ubacio taj redak u Iz 61,1-2.⁵⁵ Naime, kod Izaije 61,1-2 nema govora o »otpuštanju« potlačenih, a Luka to ovdje s namjerno ubacuje (iz Iz 58,6) da bi vjerojatno aludirao na otpuštanje grijeha, a time

⁴⁹ Rudolf BULTMANN, ἀφίημι, ἄφεσις, παρίημι, πάρεσις, u: *Theological Dictionary of the New Testament*, I, Grand Rapids, 1964., 509–512.

⁵⁰ U Starom zavjetu riječ je označavala ponajprije »brisanje duga«. Usp. Raymond Joseph IRUDHAYASAMY, *A Prophet in the Making*, 216.

⁵¹ Možda se najvažnije pojavljivanje te riječi nalazi kod Mt 26,28: τούτο γάρ ἐστιν τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν – »Ovo je krv moja, krv Saveza koja se za mnoge proljeva na otpuštenu grijeha«.

⁵² Lk 1,77; 3,3; 24,47; Dj 2,38; 5,31; 10,43; 13,38; 26,18. Treba isto tako reći da se riječ ἄφεσις češće spominje kod Luke, negoli u svim drugim novozavjetnim djelima. Naime, u drugim novozavjetnim spisima nalazi se samo sedam puta (Mt 26,28; Mk 1,4; 3,29; Ef 1,7; Kol 1,14; Heb 9,22; 10,18). Usp. Jeffrey S. SIKER, »First to the Gentiles«, 74.

⁵³ Robert F. O'TOOLE, Does Luke Also Portray Jesus As the Christ, 512. A. Falcetta, pak, smatra da riječ ἄφεσις ne označava oprostjenje grijeha, nego »oslobođenje, slobodu«, prije svega zbog konteksta u kojem se riječ nalazi kao i zbog povezanosti s riječju »sužnji« – ἀίχμαλώτους u Lk 4,18. Usp. Alessandro FALCETTA, *The Call from Nazareth*, 39.

⁵⁴ Bart J. KOET, »Today This Scripture Has Been Fulfilled in Your Ears«, 34.

⁵⁵ Zanimljivo je da je to jedino mjesto gdje Luka miješa starozavjetne citate. Usp. Christopher TUCKET, Luke 4,16-30, Isaiah and Q, u: Joël DELOBEL (ur.), *Logia. Les paroles de Jésus – The Sayings of Jesus. Mémoial Joseph Coppens*, Leuven, 1982., 347. Naime, kad citira LXX, Luka to uglavnom vjerno čini. A u Lk 4,18-19 kad citira LXX, miješa citate, tj. takav citat se ne može naći nigdje u Starom zavjetu, nego na dva mjesta kod proroka Izaije, ali ni ti redci nisu cjeloviti i bez promjena u Lukinu tekstu. Usp. William W. KLEIN, *The Sermon at Nazareth* (Luke 4:14-22), 156; Bruce D. CHILTON, *Announcement in Nazara: An Analyses of Luke 4:16-21*, u: Richard Thomas FRANCE – David WENHAM (ur.), *Gospel Perspectives*, II, Sheffield, 1981., 163–166.

i na mesijanizam. »To nije samo neka vrsta fizičkog olakšanja; okovi grijeha su slomljeni. Jedino Božje spasenje može donijeti to olakšanje.«⁵⁶

Kao što je već rečeno, drugo Lukino spominjanje riječi ἄφεσις ne nalazi se ni u jednom manuskriptu LXX (tj. izraz ἀποστειλαὶ τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει = *na slobodu pustiti potlačene* – nije citat Iz 61,1-2). Zašto Luka ubacuje citat iz Iz 58,6 u Iz 61,1-2? Iz kojih razloga? Slušatelji su očito bili svjesni tog »krivog« citiranja. Uspoređujući Lukino citiranje proroka Izaije, vidi se Lukina sloboda u doslovnom citiranju, ali i odmicanju od teksta LXX,⁵⁷ što samo potvrđuje da se Luka ovdje koristi starozavjetnim materijalom koji služi njegovoj teološkoj svrsi. Vjerojatni, dakle, razlog citiranja Iz 58,6 jest želja ubaciti još jednu kristološku aluziju, budući da se kod Iz 58,6 opisuju mesijanska djela. Proroci su bili ti koji su u Starom zavjetu naviještali slobodu, ali je oni nisu mogli donijeti. Slobodu je mogao donijeti jedino osloboditelj mesija. I to bi mogao biti razlog zašto Luka donosi citat iz Iz 58,6 – da izrazi mesijansku funkciju samog Isusa, jer Isus nije samo prorok, on je i Mesija.⁵⁸

3.3. Izraz δεκτός

U Lk 4,19 koristi se izraz δεκτός, označavajući »godinu milosti Gospodnje«.⁵⁹ Riječ δεκτός u LXX znači prije svega biti »prihvatljiv« ili »ugodan« u Božjim očima.⁶⁰ Ima li izraz »godina milosti Gospodnje« u Lk 4,19 ikakvih kristoloških konotacija? To jest, je li Luka, koristeći se tim izrazom, želio naglasiti njegovu kristološku obojenost? Dakle, pitanje je ima li taj izraz išta s kristologijom, ili se radi ponajprije o izrazu koji jedino ima veze s jubilejskom godinom?⁶¹ Mnoštvo

⁵⁶ William W. KLEIN, *The Sermon at Nazareth* (Luke 4:14-22), 160.

⁵⁷ Usp. Antonella PONTE, »Oggi questa Scrittura si è compiuta«. La citazione Is 61,1-2a in Lc 4,16-30, 39-42.

⁵⁸ Usp. Mariusz ROSIK – Victor ONWUKEME, *Function of Isa 61,1-2 and 58,6 in Luke's Programmatic Passage* (Lk 4,16-30), 79.

⁵⁹ Više o tom glagolu od kojeg potječe glagolski pridjev δεκτός, vidi u: Walter GRUNDMANN, *δέχομαι*, u: *Theological Dictionary of the New Testament*, II, Grand Rapids, 1964., 50-59. Grundmann jasno ističe da riječi kod Iz 62,1 imaju mesijansko značenje. Riječ je o vremenu spasenja i božanske prisutnosti. Jubilejska godina jest vrijeme spasenja koje je svoje ispunjenja ostvarilo dolaskom Isusa Krista. Stoga nije čudno da kod svojega prvog nastupa Isus te riječi primjenjuje na sebe, po kojem mesijansko doba dobiva svoje ispunjenje. Usp. Walter GRUNDMANN, *δέχομαι*, 59.

⁶⁰ Usp. Walter GRUNDMANN, δεκτός, u: *Theological Dictionary of the New Testament*, II, 58; David HILL, *The Rejection of Jesus at Nazareth* (Luke IV 16-30), 168.

⁶¹ O povezanosti Lukina ulomka i jubilejske godine opširno je pisao Robert Bryan SLOAN, *The Favorable Year of the Lord*.

je autora⁶² koji smatraju da izraz, »godina milosti Gospodnje«, aludira jedino na jubilejsku godinu o kojoj se govori u Lev 25,8-22.⁶³ Međutim, je li to točno? Zašto bi Luka aludirao samo na jubilejsku godinu, kad prije o njoj uopće nije bilo govora, niti se ona uklapa u kontekst Lukina ulomka? Stoga je vjerojatnije da je r. 19 sažetak ranijih Lukinih tvrdnja u Lk 4,18, a ne da nema nikakve veze s ranijim tvrdnjama.⁶⁴ A ako se radi o sažetku ranije izrečenih tvrdnja, onda bi i taj izričaj »godina milosti Gospodnje« trebao imati nekih kristoloških konotacija, a ne samo »jubilejskih«. Pa čak da izraz znači i samo jubilejsku godinu, i tada bi on mogao imati mesijanskih konotacija. Naime, gledajući Stari zavjet u cjelini, teško se može tvrditi da su se odredbe jubilejske godine ikad ostvarile. Više bi se moglo reći da su odredbe bile ideal koji će biti ostvaren jedino u mesijansko vrijeme. Tako da i u tom slučaju imamo nekih mesijanskih aluzija.

Luka se za »milosnu« godinu koristi izrazom *δεκτός* koji se vjerojatno ne odnosi samo na jubilejsku milosnu godinu, nego u sebi uključuje i druga značenja. Zbog čega takva tvrdnja? Zbog toga što se Luka izrazom *δεκτός* koristi još na dvama mjestima u svojim spisima. Koristi se njime neposredno nakon prvog spominjanja u Lk 4,24.⁶⁵ Tu je izraz povezan s proro-

⁶² Na primjer usp. Sharon H. RINGE, *Jesus, Liberation, and the Biblical Jubilee*; Robert Bryan SLOAN, *The Favorable Year of the Lord*.

⁶³ O odnosu Lk 4,16-30 i jubilejske godine vidi u: Margaret RODGERS, Luke 4:16-30 – A Call for a Jubilee Year?, u: *The Reformed Theological Review*, 40 (1981.) 3, 72–82. Opis jubilejske godine nalazi se u Lev 25, s tim da se posebni govor može naći i u Lev 26 – 27. Jubilejska godina dolazila je na kraju ciklusa od sedam sedmičnih godina. Jubilejska godina je godina oslobođenja za Izraelce koji su zbog duga pali u ropstvo te vraćanje zemlje obiteljima koji su je morali prodati zbog ekonomskih razloga tijekom prethodnih pedeset godina. Četiri su glavne odredbe jubilejske godine: vraćanje oduzete zemlje originalnim vlasnicima; oslobađanje svih izraelskih robova; brisanje svih dugova; neobrađivanje zemlje (tj. uzdanje u Božju providnost). Više o jubilejskog godini vidi u: Christopher J. H. WRIGHT, *Jubilee, year of*, u: *Anchor Bible Dictionary*, III, New York, 1996., 1025–1030.

⁶⁴ Tako razmišljaju i Christopher F. EVANS, *Saint Luke*, Philadelphia, 1990., 271 i Robert F. O'TOOLE, *Does Luke Also Portray Jesus As the Christ*, 513. M. Rosik smatra da je smisao riječi *δεκτός* ovdje »milosno, spasenjsko – milosno prema Bogu i spasenjsko prema čovjeku (Lev 23,2)«. Usp. Mariusz ROSIK – Victor ONWUKEME, *Function of Isa 61,1-2 and 58,6 in Luke's Programmatic Passage (Lk 4,16-30)*, 80.

⁶⁵ A. Falcetta smatra da izraz *δεκτός* ima dvostruku ulogu kod Lk 4,19 i 4,24. Prvo, taj izraz smješta ulomak u središte većeg konteksta Lukina evanđelja i Djela apostolskih. Drugo, radi se o ključnom izrazu tog ulomka, budući da se izraz može uzeti kao most između prvog (Lk 4,16-22) i drugog dijela (Lk 4,23-30). Usp. Alessandro FALCETTA, *The Call from Nazareth*, 76. Kad se pogleda Lk 4,16-22 (kao prvi dio Lukina ulomka), onda, gledajući kjastičku strukturu teksta, postaje jasno da su rr. 18-19 središnji redci. A upravo oni sadrže najviše kristoloških aluzija. O detaljnoj kjastičkoj strukturu i o tvrdnji da su redci 18-19 središnji vidi u: Jeffrey S. SIKER, »First to the Gentiles«, 76–77; David Lenz TIEDE, *Prophecy and History in Luke-Acts*, Philadelphia, 1980., 35.

kom.⁶⁶ To jest, Isus ističe da njegova rodbina i poznanici na proroka ne gledaju baš »milosnim očima«: »I nastavi: 'Zaista, kažem vam, nijedan prorok nije dobro došao u svom zavičaju'« – εἶπεν δέ, Ἰησοῦς λέγων ὑμῖν ὅτι οὐδεὶς προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Ovdje se izraz δεκτός zasigurno ne odnosi na jubilejsku godinu, nego na proroka – proroka koji je tako zanosno govorio da su se divili milini njegovih riječi. Te riječi bi se mogle nazvati »milosnim riječima«, a milost dolazi od Boga. Ujedno, godina »milosti Gospodnje« ukazuje na konačno razdoblje spasenjske povijesti koje dolazi s Mesijom. Mesija je taj koji donosi spasenje – a to je za Luku Isus Krist. Tako da izraz »godina milosti Gospodnje« ima mesijanskih konotacija. Prema Lukinoj teologiji, spasenjska, milosna povijest počinje s Isusom. Ta riječ usko povezuje identitet proroka i poruku proroka. »Ona povezuje prihvaćanje proroka s godinom milosti Gospodnje, koju prorok naviješta. Prihvaćanje jednoga uključuje prihvaćanje drugoga. Prihvatiti navjestitelja znači prihvatiti i navještaj.«⁶⁷

Zadnje mjesto gdje se Luka koristi izrazom δεκτός jest u Dj 10,35.⁶⁸ Petar ističe da je Bogu »mio« svaki onaj koji ga se boji i čini pravdu (ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην δεκτός αὐτῷ ἐστιν). Ponovno se vraćamo istom pitanju, a to je ima li taj izraz u Lukinu kontekstu kristoloških konotacija? O tom ulomku iz Djela apostolskih već je bilo riječi, te je istaknuto da se u sljedećem retku izričito spominje riječ »Krist«, što je naznaka kristološke obojenosti i tog izričaja u naznačenu Lukinu kontekstu.

Vidjeli smo da Lukino citiranje proroka Izaije ima dosta kristoloških aluzija, tj. da pojedine riječi imaju mesijanske konotacije. Međutim, ako se uzme i cijeli Izaijin tekst (Lk 4,18-19), i on može aludirati na spasenje, tj. mesijanizam. Margaret Rodgers to ovako formulira: »Radosna vijest siromašnim, oslobodjenje robova, vraćanje vida slijepima i obećanje slobode ugnjetavanima – metafore su spasenja koje dolazi po oprostjenju i brisanju grijeha, a postaje učinkovito po vjeri u raspetog, uskrslog i uzašlog Krista Isusa.«⁶⁹

⁶⁶ Zanimljiva je opservacija koja se donosi u rječniku grčkog jezika. Naime, ističe se da jedino tu ta riječ znači »biti od čovjeka prihvaćen«. Na svim drugim mjestima u Svetom pismu riječ δεκτός znači »prihvaćenost od Boga«. Usp. William F. ARNDT – F. Wilbur GINGRICH, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, Chicago, ²1979., 174.

⁶⁷ Jeffrey S. SIKER, »First to the Gentiles«, 82.

⁶⁸ »S teološke točke gledišta, δεκτός ukazuje na to da, dok Bog prihvaća ljude ne obzirujući se na podrijetlo (Dj 10,35), Isus, koji započinje godinu Božjeg prihvaćanja, sam nije prihvaćen od svojega naroda. Odbačen je poput drugih proroka, što je česta tema kod Luke (Lk 6,23; 11,47-51; 13,33-34; Dj 7,52)«, Alessandro FALCETTA, *The Call from Nazareth*, 76.

⁶⁹ Margaret RODGERS, *Luke 4:16-30 – A Call for a Jubilee Year?*, 81.

3.4. Izraz *σήμερον*

Još jedan izraz u Lukinu ulomku ima mesijanskih konotacija. Radi se o izrazu *σήμερον* koji znači »danas« a Luka se njime koristi u 4,21. Tim izrazom Luka se koristi dvadeset puta u svojim djelima (jedanaest puta u evanđelju i devet puta u Djelima apostolskim).⁷⁰ Kad se pogledaju ta mjesta, posebno u evanđelju, postaje jasno da se Luka izrazom *σήμερον* ne koristi prije svega u vremensko-kronološkom smislu, nego uglavnom u vremensko-soteriološkom smislu.⁷¹ Kronološki smisao je vidljiv kod Lk 12,28 te 13,32-33 i 22,34. Na ostalim mjestima u Lukinu evanđelju izraz ne označava vremensku kronologiju, nego spasenjsku kronologiju. U Lk 2,11 anđeo naviješta da je Krist »danas« rođen u Davidovu gradu. U 5,26 ljudi nakon ozdravljenja uzetoga zanosno govore da su »danas« vidjeli nešto neviđeno, a to je snaga spasenja koju Isus Mesija uosobljava. U Lk 19,5.9 dva puta se upotrebljava izraz »danas«, s tim da je 9. redak izražajniiji jer kaže da je »danas«⁷² došlo spasenje Zakejevoj kući. U Lk 23,43 Isus obećava raskajanom razbojniku da će »danas« biti s njim raj, tj. ističe da mu danas dolazi konačno spasenje. U Lk 4,21 Luka ističe da se »danas« ispunilo Pismo, tj. da godina Božjeg spasenja dolazi s Isusovim djelovanjem. Stoga je jasno da kod Luke izraz *σήμερον* »označava ponajprije 'danas' spasenja; ovo 'danas' uključuje prisutnost mesijanskog spasenja i svih korisnih manifestacija spasenja«⁷³. Izraz je »kristološki u smislu da događaj koji se događa u povijesnom vremenu ima kristološke implikacije a može se tumačiti i teološki«⁷⁴.

Spasenje koje je navješteno od davnina postaje djelatno u Isusovoj poruci. Dakle, i na još jednom mjestu kod Luke nailazimo na izraz koji ima kristološke konotacije.

⁷⁰ Usp. Lk 2,11; 4,21; 5,26; 12,28; 13,32-33; 19,5.9; 22,34.61; 23,43; Dj 4,9; 13,33; 19,40; 20,26; 22,3; 24,21; 26,2.29; 27,33.

⁷¹ Usp. Benedetto PRETE, *Prospettive messianiche nell'espressione semeron del Vangelo di Luca*, u: ASSOCIAZIONE BIBLICA ITALIANA, *Il Messianismo. Atti della XVIII settimana biblica*, Brescia, 1966., 272.

⁷² Iako se na prvi pogled čini da redak 5 ima kronološko značenje, on je uvjetovan 9. retkom. No i redak 5, »Danas mi je proboraviti u tvojoj kući«, uključuje sadašnji poziv na spasenje, koji dolazi od Krista.

⁷³ Benedetto PRETE, *Prospettive messianiche nell'espressione semeron del Vangelo di Luca*, 275.

⁷⁴ Raymond Joseph IRUDHAYASAMY, *A Prophet in the Making*, 229.

3.5. Izraz *πεπλήρωται*

Izraz *πεπλήρωται* dolazi od glagola *πληρώω*, kojim se Luka koristi šest puta u svojim spisima⁷⁵ da izrazi ispunjenje starozavjetnih proroštava u životu Isusa Krista. Luka uglavnom povezuje taj glagol s događajima koji su se već ispunili, ili s događajima koji imaju dokaz u njegovim spisima ili s događajima koji će se uskoro dogoditi. Ispunjenje Pisma ima posebnu ulogu u Lukinu kristološkom planu, budući da je ispunjenje starozavjetnih proroštava dokaz Isusova božanstva. Na primjer, kad opisuje Isusovo uskrsnuće, Luka se u svim zgodama koristi Pismom kao dokazom da je Isus uskrsnuo od mrtvih (Lk 24, 7-8.25-27.43-46). Također su veliki likovi Starog zavjeta, poput Abrahama, Mojsija, Davida, nagovjestitelji Isusa. Osim toga, starozavjetna proroštva »pomažu Luki u oblikovanju kristologije u njegovim spisima. U tom smislu, on vidi obećanje spasenja naviješteno od Boga i proroka u Starom zavjetu kao nešto što se ispunilo u životu i djelovanju Isusovu (Lk 4,18–19).«⁷⁶

3.6. Odbacivanje u Lk 4,24

Kad se pogleda Lukino evanđelje, može se tvrditi da bi i odbacivanje proroka u 4,24 moglo imati kristoloških konotacija. Naime, Luka govori o odbacivanju, trpljenju i smrti Isusovoj u kontekstu svoje kristologije. To jest, u Lukinoj kristološkoj perspektivi Isus je s jedne strane eshatološki prorok, a s druge strane trpeći prorok. Prema Lukinoj kristologiji, eshatologija i trpljenje su dvije strane jedne kovanice. Govor o proroku koji je odbačen i koji trpi nalazi svoje korijenje u deuteronomističkoj tradiciji (Br 11,15; Neh 9,26; 1 Kr 18,4.13; 19,10.14; 2 Ljet 36,14-16; Jr 2,30). U Lukinu evanđelju Isus tri puta naviješta svoje odbacivanje, trpljenje i smrt (Lk 9,22.44; 18,31-34; 20,9–19), a dva puta kaže da će prorok biti odbačen (Lk 4,24; 13,33).⁷⁷ Stoga i odbacivanje o kojem se govori u 4,24 ima određene kristološke konotacije.

3.7. Ostali argumenti koji idu u prilog da je Lk 4,16-30 kristološki tekst

Da je to kristološki tekst ide u prilog i pozivanje na Iliju i Elizeja. Naime, u okviru Lukine kristologije, Isus je predstavljen kao prorok poput Mojsija, te

⁷⁵ Usp. Lk 1,20; 4,21; 24,44; Dj 1,16; 3,18; 13,27.

⁷⁶ Raymond Joseph IRUDHAYASAMY, *A Prophet in the Making*, 235.

⁷⁷ *Isto*, 190–194.

poput onoga koji čini čuda slična Ilijinim i Elizejevim. Isus Krist im je sličan i po tome što su i oni bili odbačeni od svojega naroda, kao i Isus, kojeg su prepoznali da dolazi od Boga. I zadnja sličnost s Ilijom jest ta da su i Isus i Ilija nadišli smrt.⁷⁸

Uz navedene tekstove, vrijedno je pogledati i ostala mjesta gdje Luka Isusa predstavlja »kao Krista«. Luka Isusa želi predstaviti »kao Krista« već od samog početka svojega evanđelja, tako da je, na neki način, čitatelju već jasno, došavši do Lk 4,16-30, da je Isus Krist. U narativnim dijelovima o Isusovu djetinjstvu Luka je Isusa predstavio kao potomka Davidova, kao onoga koji je rođen u Davidovu gradu (Lk 2,11), kao Krista (Pomazanika) kojeg će starac Šimun vidjeti prije negoli umre (Lk 2,26), kao onoga koji je jači od Ivana Krstitelja i koji je ustvari Krist (Lk 3,15-17).

Luka je u svojem evanđelju Isusa želio predstaviti ne samo kao proroka nego prije svega kao Krista. Naime, Luka ne citira često Stari zavjet kad Isusa prikazuje kao Krista. On to čini samo na nekoliko mjesta: Lk 4,18-19; 19,45; Dj 3,22-23; 7,37. Međutim, za razliku od toga, Luka češće citira Stari zavjet kad želi pokazati da je Isus Krist, tj. pokazati na koji način je on Krist, koristeći se Starim zavjetom kao dokazom. On to čini na sljedećim mjestima: Lk 2,30-32; 19,38; 20,41-44; 22,69; 24,25-27.44-48; Dj 2,24-36; 3,18-21; 4,25-27; 13,22-25. 33-37; 15,14-17; 17,3; 18,28; 26,22-23; 28,23. Iz toga bi se mogla zaključiti da je Luka, barem indirektno, citirajući Stari zavjet u 4,18-19, želio pokazati da je Isus Krist.⁷⁹

Zaključak

Kao što smo vidjeli, očito je da je Luka svoj ulomak 4,18-19 (4,16-30) obojio kristološki, tj. htio prikazati Isusa kao Krista. Starozavjetni citati kojima se koristi (Iz 58,6 i 61,1-2) sami po sebi nisu mesijanski, ni direktno ni u njihovu origi-

⁷⁸ Usp. Alessandro FALCETTA, *The Call from Nazareth*, 102.

⁷⁹ Isus je za Luku Krist zbog njegova mesijanskog statusa, njegovih mesijanskih djela i rezultata njegovih djela. Usp. Richard Thomas FRANCE, *Jesus and the Old Testament. His Application of Old Testament Passages to Himself and His Mission*, London, 1971., 148-149. Mogući dodatni razlog da se radi o kristološkom ulomku jest činjenica da se u zgodi donosi nekoliko (kristoloških) titula: Krist (r. 18. *ἔχρισεν*), prorok (r. 24 *προφήτης* – prorok s posebnim poslanjem; prorok koji naviješta Božje spasenje), Gospodin (r. 19 *κύριος*), dok su neki drugi uključeni, poput Učitelja (*ἐπιστάτης*, *διδάσκαλος*). Usp. Richard K. BAAWOBR, *Opening a Narrative Programme: Luke 4.16-30 and the Black Bagr Narrative*, u: *Journal for the Study of the New Testament*, 30 (2007.) 1, 29-53, posebno 41; Marco MANI, *Gesù a Nazaret (Lc 4,16-30)*, u: *Parole di vita*, 55 (2010.) 2, 9-15.

nalnom kontekstu u koji su smješteni. Iz 61,1-2 bi se moglo svrstati u proročke ulomke i na taj način razumjeti u kontekstu Sluge Jahvina, ali opet ne direktno mesijanski. No, s druge strane, dva kumranska teksta, 11QMelch i 4Q521, taj Izaijin ulomak iz 61,1-2, direktno gledaju kao mesijanski.

Glavni argument, pak, da se kod Lk 4,16-30 radi o kristološkom tekstu jest izraz »pomazati« u 4,18. Njega treba gledati u široj cjelini kako je prikazan kod Luke, a šira cjelina je 4,14-44, gdje Luka Isusa prikazuje kao Krista. I ostala dva mjesta u kojima se Luka koristi glagolom χρίω, a to je Dj 4,27 i 10,38 imaju jasnu kristološku obojenost.

Usto i kasniji rječnik kojim se Luka koristi u Lk 4,16-30 (a to su riječi πτωχός i τυφλός, ἄφεισις i δεκτός) ima kristoloških konotacija. To jest, u svojem evanđelju i u Djelima apostolskim, Luka predstavlja Isusa upravo kao Krista, kao onoga koji vraća vid slijepima, koji se brine za siromašne, koji otpušta grijehe, po kojem počinje »milosno« vrijeme spasenja.

I izrazi σήμερον i πεπλήρωται, također, nose kristološke konotacije. Sve u svemu, frazeologija kojom se Luka koristi u tom ulomku tako je bremenito kristološka da se jednostavno mora tvrditi da je Luka taj programatski ulomak namjerno prikazao u naglašenom kristološkom tonu. Uz sve to, daljnja naznaka da se radi o kristološkom ulomku jest i činjenica da se Lukino korištenje Starog zavjeta (u evanđelju i Djelima) najčešće veže uz prikazivanje Isusa upravo kao Krista.

Summary

IS LUKE 4:16-30 A MESSIANIC TEXT OR NOT?

Darko TOMAŠEVIĆ

Catholic Theological Faculty in Sarajevo
Josipa Stadlera 5, BIH – 71 000 Sarajevo
darko.tomasevic@gmail.com

Looking at the content and structure of Luke 4:16-30, the text may be placed in various categories: from royal-Davidic, to prophetic-Mosaic to messianic. There are reasonable arguments for each of these. However, based on an analysis that is specifically based on the words used in the passage, the text will be seen as belonging, first and foremost, to the messianic category.

The arguments that support the messianic character of the text include the following: the programmatic significance of the passage; the broader context (i.e., Luke

4:14-44); the quoting of Is 61:1-2 (especially as two Qumran texts link Is 61:1-2 with the Messiah). However, the strongest argument that this is a messianic text is the use of the word ἔχρισεν which in Luke's gospel has a Christological meaning. There are also a number of other expressions in Luke 4:16-30 that have Christological connotations (such as the words πτωχός and τυφλός, ἄφεις and δεκτός, σήμερον and πεπλήρωται).

Looking at all the expressions used in Luke 4:16-30, it may be said that the passage, although it does not directly use the word »Christ«, is clearly Christological.

Keywords: messianism, prophet, Christ, Christological, Luke.